

MÉSZÁROS TÍMEA – VASS VILMOS

MIT ÜZEN AZ ALTERNATÍV PEDAGÓGIA A 21. SZÁZAD SZÁMÁRA?

„Az alternativitás igénye mélyén – másfajta iskola kell a gyermekemnek, mint amilyenbe jár, másfajta iskola kellene nekem, a tanárnak, amilyenben most tanítok, és (szóban persze általában nem kifejezve, de pszichoszomatikus tünetekben esetleg nagyon is erőteljesen kifejezésre juttatva) másfajta iskola kellene nekem (a gyerekeknek), mint amilyenbe most járok – szóval: az alternativitás igénye mélyén egy szemléletbeli probléma lappang.” (Vekerdy Tamás)

Közismert, hogy az alternatív kettős két választási lehetőséget felkínáló, választható jelentéssel bíró, viszonylag gyakran használt kifejezés (web1). Cizelláltabban megfogalmazva, egyrészt latin eredetű melléknév, kétféle lehetőséget nyújtó, több megoldást lehetővé tevő (eszköz, körülmény, javaslat) (web2). Másrészt érdemes arra is felfigyelnünk, hogy a hétköznapi szóhasználatban a kétféle lehetőség és több megoldás mellett a fogalmat a szabványtól eltérés is jellemzi, gyógyászatra és stílusra is gyakran használják (web3). A neveléstudomány területén és a pedagógia gyakorlatában is sokszor előfordul a kifejezés, ám jelentésében ennél komplexebb. „Az alternativitás fogalmának több értelmezési lehetősége van a neveléstudományi szaknyelv használatában, és az alternativitás különböző megjelenési formái léteznek az oktatás világában” (Langerné Buchwald, 2011, 92). Nota bene, a leggyakrabban használt kifejezések: alternatív pedagógia, alternatív iskola, alternatív oktatási módszerek. Ráadásul a reformpedagógia gyakran szinonimaként jelenik meg az alternativitás fogalmával a szakmai diskurzusokban, konferenciákon, kerekasztal-beszélgetéseken, műhelymunkákban és nem utolsósorban, tanulmányokban. Jelen írásunkban is a két alapfogalmat (alternatív pedagógia, reformpedagógia) azonos értelemben használjuk, bár a szövegben következetesen az alternatív pedagógia kifejezést alkalmazzuk. Az értelmezési kereteket meghatározva alapvető kiindulópont: „A reformpedagógia kifejezés a nemzetközi szakirodalomban, mindazon – a pedagógiai gondolkodás és nevelési gyakorlat gyermekközpontú megújítására törekvő – elsősorban Európában és az Egyesült

| Kép: <https://www.freepik.com>

Államokban kibontakozó pedagógiai irányzatok és koncepciók összefoglaló elnevezésére szolgál, amelyek a XIX. század utolsó évtizedétől kezdődően a XX. század húszas éveinek végéig jöttek létre” (Német–Pukánszky, 1999, 245).

Pedagógiai szempontból (elmélet, gyakorlat egyaránt) – tekintettel arra, hogy az alternatív kettős, két választási lehetőséget felkínáló, választható jelentéssel bír – viszonylag gyakran használt kifejezésről van szó, így mi is megkülönböztetjük az alternatív és a hagyományos pedagógiát. A hagyományos pedagógia tanulásképe szűk, a tanulást a figyelemmel és az emlékezéssel azonosítja. Az alternatív pedagógia tanulásképe tág, az érzékelés, az észlelés, a képzelet, a gondolkodás, az érzelem, az akarat és a cselekvés legalább akkora szerepet játszik, mint a figyelem és az emlékezés (Báthory, 2000). Az alternatív pedagógia a tanulás tágabb értelmezésének megfelelően a teljes személyiségfejlesztésében gondolkodik. Nyilvánvaló, hogy ez a test és lélek olyan összhangja, ami a régmúltban már tetten érhető. *Mens sana in corpore sano*. Az alternatív pedagógia ennek megfelelően előtérbe helyezi a tanulás affektív (érzelmi-akarati) tényezőit, az attitűdöket. Nem véletlen, hogy a koncepció John Dewey, témánk szempontjából az egyik legmeghatározóbb életmű szerzője nevéhez fűződik, aki az alábbiakat írta: „Talán a legnagyobb pedagógiai téveszme az a vélemény, hogy az ember csak azt tanulja meg, amit megtanítanak neki. A mintegy mellékesen elsajátított, tartós attitűdök, kedvtelések és ellenszenvek gyakran sokkal fontosabbak, mint a nyelvtanórák, földrajzórák, vagy a megtanult történelmi tények. Mert alapvetően ezek az attitűdök számítanak később” (Dewey, 1938).

A fentieknek megfelelően az alternatív és a hagyományos pedagógia összehasonítását és a legfontosabb üzenetek megfogalmazását az alábbi három területen vizsgáljuk meg: tervezés, fejlesztés és értékelés. Az alternatív pedagógia a curriculum tervezését közös, kollaboratív munkának tekinti, amelyben a pedagógusok és a diákok egyeztetik a célokat és az elvárásokat, felméri az igényeket és feltérképezik az előzetes tudást. A fejlesztés alapvetően az egyéni és a csoportos tanulás egyensúlyára épül, a cselekvéses és tapasztalati tanulás, az interaktivitás egyaránt jellemző a folyamatra. Az értékelésben a diagnosztika (helyzetfeltárás) és a fejlesztő, tanulást támogató funkciók meghatározóak. A fejlődés nyomon követése lényegesen fontosabb, mint az összegző, lezáró (szummatív) értékelés. Nézzünk a fentiekre egy konkrét példát!

„Ne azt kérdezzük: mit kell tudnia és mire kell képessé lennie az embernek a fennálló társadalmi rend számára, hanem: mire van hajlama és mit lehet fejleszteni az emberben.” (Steiner, 1993, 65) A Waldorf-pedagógia a nevelés művészetéről beszél, nem a nevelés tudományáról. Már ez is jól jelzi, hogy a gyerekről való tudásnál fontosabbnak tartják azt az alkotói folyamatot, amelyben a tanár lehetőséget teremt a gyermek képességeinek kibontakoztatására. Sokrétű érdeklődésének gyümölcseként 1894-ben látott napvilágot úttörő jelentőségű filozófiai műve, *A szabadság filozófiája* (Carlgren, 2013), 1913-ban megalapítja az Antropozófiai Társaságot, 1919-ben létrejön az első Waldorf-iskola Stuttgartban. Szögezzük le, a Waldorf-pedagógia cselekvés- és élményalapú szemlélete nem újkeletű. Az élménypedagógia fogalma a 20. századtól használatos és a reformpedagógiáktól elválaszthatatlan, de gyökerei régebbre nyúlnak vissza. A 17. században már Comenius is említ élményalapú módszereket, mint például az „iskola mint színjáték”, ahol a játékon keresztül történik a tanulás, azonban már John Locke is hangsúlyozza a megismerés, tapasztalás fontosságát, illetve az önálló problémamegoldás, kutatás támogatását. Rousseau a tanulási környezet meghatározó szerepére hívja fel a figyelmet. John Dewey *Tapasztalat és nevelés* (Experience and Education) c. könyve (1938) az első publikált élménypedagógiai tanulmány, mely kiindulási alapot ad. Feltételezi, hogy az oktatás akkor válhat hatékonyvá, ha minőségi és valódi élményt nyújt a tanulók számára.

A Waldorf-pedagógia is élménygazdagságra törekszik, nagyon tudatos és szisztematikus módon. Fókuszában azonban a gyermek testi, szellemi, lelki, akarati és szociális fejlődésének harmonikus egysége, azaz a teljes emberi személyiség kibontakoztatása áll (Mészáros–Egervári, 2021).

A Waldorf-pedagógia valódi fejlődéspedagógia, melyben döntően az életkori sajátosságok határozzák meg a tevékenységformákat, a módszert és a tananyagot. A fejlődés azonban nem csupán a gyermekre vonatkozik, az útján őt kísérő pedagógus is bejár egy fejlődési ívet. A Waldorf-iskolát a szív, a kéz és a fej iskolájának is nevezik, mivel a testi, lelki és szellemi fejlődést harmonikus egységben kezeli. A szív iskolája, mert a művészetek, az érzelmek kifejezése nagy szereppel bír, a kéz iskolája, mert a kézügyesség fejlesztésén keresztül neveli az akaratot, és a fej iskolája, mert a pontos megfigyelés, a gondolkodás és az önálló következtetés képességének fejlesztése valósul meg. A nevelésre művészeti folyamatként tekint, a tanulást pedig a szabadság eszközeként kezeli, amellyel elvezethetjük a tanulót önmagához, hogy felnőve képessé váljon felismerni és követni a saját útját. A pedagógiai folyamat fontos eleme az együttműködés, a közösség. A közösségi nevelés esetében a közösségekben átélt élményeken, tapasztalatokon van a hangsúly (Báthory–Falus, 1997). A Waldorf-iskolák a kooperatív tanulás, a csoport- és projektmunkák által tudatosan építik a közösséget, cél a gazdag szociális kapcsolatrendszer megteremtése.

A szociális kompetencia fejlesztése a Waldorf-iskola életében egy minden területen megnyilvánuló tananyag-megközelítés, közösségi hozzáállás, tanári jelenlét és konfliktuskezelés, amely a tantervben évfolyamokra lebontva szerepel. A szülők a különböző iskolán belüli és kívüli munkákat nem csupán jelenlétükkel, de munkájukkal is támogatják. A közösségi összefogásnak köszönhetően a tanulóknak valódi munkaélményben van részük. Nagy hangsúlyt fektetnek a közös célokért a közösségben végzett tevékenységekre, melyekben a család aktív és alkotó szereplőként vesz részt az iskola életében, elősegítve és erősítve ezáltal a családi és az iskolai nevelés egységét (Mészáros–Egervári, 2022). A Waldorf-iskolákban a havonta megrendezésre kerülő szülői esteken az információcserén túl a szülői közösség is bevonódik valamilyen művészeti vagy kézműves alkotótevékenységbe. Az átélt tevékenység során a szülők megismerik és megértik azokat a módszereket, melyekkel gyermekeiket nevelik és oktatják, a közös élmények pedig közösségépítő, -erősítő hatással bírnak. Néhány szót végül az értékelésről. A Waldorf-iskolában a gyermek mércéje önmaga. A pedagógus a tanulókat egyéni képességeikhez mérten kezeli. A szülők év végén részletes jellemzést kapnak gyermekükről, sokkal teljesebb képet kapva róluk, mintha pusztán osztályzatokkal lennének értékelve.

MIT ÜZEN AZ ALTERNATÍV PEDAGÓGIA A 21. SZÁZAD SZÁMÁRA?

Mindenekelőtt a harmónia és az egyensúly jelentőségét a teljes személyiség fejlesztésében. Mint láthattuk, a test és lélek egysége valójában a kognitív (megismerési), az affektív (érzelmi-akarati) és a pszichomotoros (mozgásos) tényezők holisztikus egységét jelenti. Mit jelent ez a pedagógia gyakorlatában? Ismerd meg a gyermek személyiségét minél mélyebben és sokoldalúbban, fedezd fel és gondozd a benne rejlő értékeket. Biztosíts időt, helyet és teret a tanulók önállóságának, egyéni tanulási tempójuknak, érdeklődésüknek és tanulási módjuknak, az egyéni tanulásnak, az együttes odafigyelésnek, a visszacsatolásnak. Olyan személyközpontú pedagógiáról és valódi differenciálásról beszélünk, melynek megvalósítása az iskola szervezeti kereteit sem hagyhatja érintetlenül. A Waldorf-pedagógiában az innováció a szervezeti kultúra részét képezi (Mészáros–Vass, 2021). Ez a megújulási képesség azonban nem pusztán az egyén és a szervezet szintjén alapvető. A kollaboratív, interaktív tanulási és tanítási módszerek, mindenekelőtt a kooperatív tanulás, a projektpedagógia és a problémaalapú tanulás egyaránt meghatározó része a fejlesztés- és fejlődésközpontú folyamatnak. Választási szabadság, együttműködés, bizalom, be- és elfogadás, valódi, értő figyelem, szeretetteli odafordulás jellemzi ezeket az intézményeket. Valójában egy humanisztikus megközelítés, amelyben az emberi értékeknek, különös tekintettel a tanár-diák kapcsolatokra és a közösség erejére, egyre jelentősebb szerepük van a 21. században.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BÁTHORY Zoltán–FALUS Iván (1997): *Pedagógiai lexikon I-III*. Budapest, Keraban Könyvkiadó.
- CARLIGREN, F. (2013): *Szabadságra nevelés*. Solymár, Török Sándor Waldorf-Pedagógiai Alapítvány.
- DEWEY, J. (1938): *Experience and Education*. New York, Collier Books. Idézi: VASS, V. (2009): *Az attitűdök forradalma. Iskolakultúra*, 19 (7–8), 84–86.
- LANGERNÉ BUCHWALD Judit (2011): *Az alternativitás értelmezési lehetőségei és megjelenése az oktatásban és a pedagógusképzésben*. Iskolakultúra 2011/12. 92.
- MÉSZÁROS Tímea–EGERVÁRI Júlia (2022): *A közösség és a hely szerepe a Waldorf- és a place-based pedagógiában*. Neveléstudomány 2022/2. 35–50. o. DOI: 10.21549/NTNY.37.2022.2.3
- MÉSZÁROS Tímea–EGERVÁRI Júlia: *A place-based projektek sajátosságai a kreativitás kontextusában a Waldorf-pedagógián keresztül*. DOI 10.35405/OXIPO.2021.1.21 OxIPO: e-folyóirat. online, évf. 1, sz. 1, 21–45., ISSN 2676-8771.
- MÉSZÁROS Tímea–VASS Vilmos (2021): *A szervezeti tanulás és a tanuló szervezet jellemzői a Waldorf-iskolákban az innovációs szemlélet tükrében*. Journal Of Applied Technical And Educational Sciences / Alkalmazott Műszaki és Pedagógiai Tudományos Folyóirat 11: 2 pp. 104–123., 20.
- NÉMETH András–PUKÁNSZKY Béla (1999): *Magyar reformpedagógiai törekvések a XX. század első felében*. Magyar Pedagógia 99. évf. 3. szám 245–262., 245.
- STEINER, R. (1993): *A gyermek nevelése szellemtudományi szempontból*. Budapest, Jáspis Kiadó, 65.
- Web1: <https://idegen-szavak.hu/alternat%C3%ADv>
- Web2: <https://wikiszotar.hu/ertelmezo-szotar/Alternat%C3%ADv>
- Web3: <https://idegen-szavak-szotara.hu/alternat%C3%ADv-jelent%C3%A9se>